

Prispevki k privatni proizvodnji v Škofji Loki od cehov do leta 1941

Pričujoči prispevek je bil napisan namensko, vendar naročniku ni ustrezal. Pisanje je za dolga leta ostalo v predalu in se je kar malo zaprašilo, zato sem nekaj malenkosti popravil in dodal. Mislím, da je tema še vedno aktualna. Pri mojem delu v Arhivu se mi večkrat oglašajo učenci s podobnimi vprašanji, kot jih obravnava ta prispevek, zato sem se odločil za natis v Loških razgledih, kjer jim bo tekst v pomoč pri pouku domoznanstva. Uredništvu razgledov se najlepše zabvaljujem. Opravičujem se zaradi literature na koncu, ki ni sistematično odbrana in je navedena sumarno. Opozorim naj na svoja prispevka, Predniki Obrtnega združenja v Škofji Loki v Loških razgledih 33, 1986, in Prispevki k poznavanju lokalnega gospodarstva v Škofji Loki od leta 1945 do okrog 1960 v Loških razgledih 35, 1988. Pričujoči članek je nekakšno dopolnilo že tam objavljenega. Prispevek je navezan le na Škofji Loko in bližnjo okolico in ne obravnava obeh dolin.

Na začetku loškega gospostva so si kmečki naseljenci sami izdelovali potrebno orodje. Gotovo so se med njimi kmalu pokazali spretnejši, ki so prevzeli izdelavo nekaterih predmetov. Prva obrt, o kateri vemo več, je bila vezana na prehrano. Že v darovnici leta 973 naštevajo mline. V urbarju iz leta 1291 se omenjajo mlini na Suhi (verjetno Pahovčev), v Retečah, Prašah in v Veštru. Omenjena je pekovska huba v Stari Loki. V urbarju iz leta 1501 je navedenih že kar 65 kmečkih mlinov. Dela v zvezi s prehrano so bila nujna in so jih vedno bolj organizirali. Podobno je bilo z obleko. Zemljiški gospod si je lahko oblačila uvozil in nakupil drugje. Podložniki so bili vezani na svoje roke in lastne izdelke. Spet so se pri teh delih pokazali nekateri spretnejši, ki so prevzeli dela tudi za druge. Po priimkih podložnikov izvemo, s kakšnimi obrtni so se posamezniki ukvarjali: Šoštar – čevljar, Žnidar, Šnajder – krojač, Pintar, Sodar, Sadar – sodar, Bognar, Vagner – kolar, Cimerman – tesar, Satler – sedlar, Hafner – pečar, Tišlar – mizar, Weber, Tkalec, Kalec, Kalčič, Kavčič – tkalec, Šmid, Kovač – kovač itd. Z razvojem trgovine na dolge razdalje so se razvili novi poklici. Najlepše si lahko razne stare obrti ogledamo na freski Svete nedelje v Crngrobu. Fizično delo, kamor so obrti spadale, je bilo v srednjem veku ob nedeljah in zapovedanih praznikih prepovedano, bilo je pregrešno. Zato so razna dela ponazorili na freski kot poduk vernikom, kaj se ob nedeljah ne sme dogajati.

Ena najstarejših obrti, ki je živela stoletja na loškem ozemlju, je bilo tkalstvo. Lan se omenja že v urbarju leta 1291. Loka se omenja kot mesto že od leta 1274. Mesta

pa so postajala središče obrti in trgovine. Mestni obrtniki in trgovci so se čutili ogrožene zaradi konkurence podeželske obrti in trgovine, ki nista nikoli prenehali. Meščani so na vsak način hoteli zaježiti podeželsko konkurenco. Leta 1451 so mestni obrtniki dobili od škofa posebne svoboščine, s katerimi je bilo prepovedano trgovanje na podeželju. Trgovati so smeli le trgovci v mestu. Takšne in podobne omejitve obrti in trgovine na podeželju si je mesto Loka še večkrat pridobilo, vendar podeželske trgovine in obrti niso mogli zavreti ne loški meščani ne trgovci in obrtniki v drugih mestih. Na tihem so takšno stanje podpirali tudi zemljiški gospodje. Dajali so mestom svoboščine, zatisnili pa oči pri kmečki trgovini. Oboje jim je prinašalo koristi. Po prvem privilegiju iz leta 1451 so si v naslednjih desetletjih kar sledili novi cehovski privilegiji.

Cehi so se razvili iz cerkvenih bratovščin. Te bratovščine so bile ponekod med seboj ločene po panogah. Cehi so pričeli ustanavljati predvsem iz gospodarskih razlogov. Težnja ceha je bila, da drži obrtni monopol v mestu in na njegovem območju še zunaj mesta. Članstvo v cehu je bilo obvezno za mojstre, njihove žene, pomočnike in vajence. Cehi so imeli poleg strokovnih določil tudi nekatere verske, moralne in vzgojne določbe. Vajenec je lahko postal le sin poštenih staršev. Pri loških krznarjih in lončarjih so morali biti člani zakonsko rojeni. Vajenec je moral ob začetku uka plačati neko vsoto denarja in najti poroka, ki je jamčil, da bo učenec ostal v uku za dogovorjeno dobo, ki je trajala tri leta. Če je vajenec ušel, je moral porok plačati zanj dogovorjeno kazen. Če jo je pobrisal iz neobjektivnih razlogov, ga tudi noben drug mojster ni hotel in smel sprejeti v uk. Sinovi mojstrov so bili privilegirani in so jim učno dobo skrajševali. Zaradi preganjanja medsebojne konkurence so pravila določala, koliko vajencev in pomočnikov je smel imeti posamezen mojster.

Za doseg pomočništva je moral vajenec izdelati predmet, ki je bil dovolj zahteven za določeno obrt. Če je bil izdelek primeren, je pomočnik smel in moral potovati v tujino, da si je izpopolnil znanje. Šel je v »fremd«, na tuje. Mojstri so lahko spoznali tujega vandrovcia že po zunanjih znakih. Barvarski pomočnik Tone Sušnik iz Karlovca je odšel na potovanje okrog leta 1820. Šel je preko Štajerske do Dunaja in Prage celo do Berlina. Pozneje je pripovedoval, kako ga je pozno jeseni zeblo, ker je potoval v platnenem jopiču, ki si ga je sam pobarval.

Na tujem so bili pomočniki običajno tri leta. Sinovi mojstrov so smeli prej domov. Za doseg mojstrstva so bili strogi predpisi. Kandidat je moral biti zakonski sin in oženjen. Če še ni bil meščan, si je moral pridobiti meščansko pravico. Pomočniki so težko priromali do mojstrstva. Ta mesta so si vedno bolj prilasčali sinovi in zeti starih mojstrov. Cehi so namreč vnaprej določili, koliko mojstrov ene stroke je lahko v mestu. Ker je postala pridobitev mojstrstva težavna, so si podjetni pomočniki pomagali na razne načine. Poročali so se s hčerkami mojstrov. Tudi omožitev starejše vdove ni bila nič nenavadnega. Novi mojster je moral ob vstopu v ceh plačati pristojbino in prirediti kolegom gostijo. Še danes je v rabi rek, da nekdo plača ceho. Kot smo že rekli, je bilo delo v nedeljo strogo prepovedano.

Cehom so načelovali načelniki iz mojstrskih vrst. Imeli so več pomočnikov, ki so hranili ključce cehovske skrinjice. Skrinjica je bila zaklenjena z več ključi in so jo odpi-

rali le ob skupnih srečanjih. Načelstvo ceha je vodilo skupno blagajno, nepristransko nadzorovalo kakovost izdelkov posameznih mojstrov, pazilo na dogovorjene cene, preprečevalo nelojalno konkurenco, vodilo sezname pomočnikov in vajencev ter seveda razsojalo v medsebojnih sporih. Račune so pregledovali »vsake kvatre«. Izraz prihaja iz cerkvenega bogoslužja, pomeni pa štirikrat letno. Na cehovski skupščini, ki je bila navadno v tradicionalno dogovorjeni gostilni, so se zbrali vsi mojstri in pretresali svoje zadeve. Zbrali so se ob odprti cehovski skrinjici, kjer so imeli shranjena vsa dokazila o cehu in razne pomembne dokumente, cehovske listine. V skrinjici je bil shranjen tudi denar. Ta je pritekal od cehovskih pristojbin pa tudi od kazni kaznovanih mojstrov. Kazen si lahko prislužil že tako, da si prišel na sestanek brez predpasnika. Poleg skrinjice je bil drug pomemben cehovski simbol cehovski vrč. Bil je imenitnejše izdelave in so si iz njegove pipice pridno natakali in močili grla. Vsak ceh je imel svojega svetniškega zavetnika, ki so ga imeli naslikanega na banderu – cehovski zastavi. Cehovske zastave so nosili ob cerkvenih obredih, predvsem pri procesijah. Pri procesiji svetega Rešnjega telesa je bila udeležba cehovskega članstva obvezna. Določen je bil vrstni red bander. Vsak mojster je moral pri procesiji nositi prižgano svečo. Kdor se ni udeležil procesije, je plačal kazen v vosku za cerkvene sveče.

Redke obrti niso imele svojega ceha. Priključile so se lahko drugim cehom, če so jih ti sprejeli, ali pa so se dobivali v Ljubljani. Loški padarji so morali k procesiji v Ljubljano, kamor so prišli tudi padarji iz Kranja, Kamnika, Novega mesta in Krškega.

Cehovski mojster je skrbel tudi za domačo vzgojo pomočnikov in vajencev. Redno so morali hoditi v cerkev in k verouku. Mojstri so pazili na njihovo lepo vedenje. Ponočevanje je bilo prepovedano. Psovanje in preklinjanje so kaznovali z globo v svečah. Na sestanke so morali priti mojstri neoboroženi.

V socialnem pogledu so skrbeli za vdove in sirote in jim omogočali nadaljnje obratovanje. Skrbeli so za izučitev njihovih sinov, posredovali in svetovali so pri njihovih porokah itd. Umrla člana so pokopavali slovesno ob spremstvu cehovskega članstva. Spremstvo je nosilo prižgane sveče. Skrbeli so za potujoče pomočnike. Če jih niso mogli zaposliti, so jih nahranili, jim dali prenočišče in popotnico.

Mestni cehovski mojstri so si prizadevali, da so s svojo obrtjo obvladovali tudi okolico mesta. Skozi stoletja se cehovska miselnost ni dosti spreminjala. Cehovske kazni so postajale krute in nesmiselne. V Ljubljani so nepoštene peke v posebni kletki potapljali v Ljubljaničo. Čehi so se zapirali navznoter. Preganjali so podeželsko obrt in trgovino, ki se je ob podpori države, cehom navkljub, razvijala.

Prvotno je bilo zadosti, če je ceh potrdil zemljiški gospod, v Loki škof. Pozneje so te pravice pripadle cesarjem. Država je pozneje v cehih že opazila zavoro modernega obrtnega delovanja. S cesarskim patentom iz leta 1732 so ukinili cehovsko avtonomijo. Novih cehov niso več dovoljevali. Čehi so prišli pod državno nadzorstvo. Kljub temu so cehi ohranili svoje navade. V času Napoleonove zasedbe naših krajev jih je francoska oblast odpravila. Razglašena je bila obrtna svoboda. Po vrnitvi avstrijske oblasti je ta dovolila obnavljanje cehov, toda brez starih pravic. Članstvo ni bilo več obvezno. V ceh so se lahko vpisovali tudi podeželski mojstri. Ohranjali so se zunanji običaji in cehi so se spet vrnili v cerkvene bratovščine.

Kot smo že zapisali, so prve cehovske privilegije pridobili loški obrtniki in trgovci leta 1451. Prvi ceh, ki ga je leta 1457 potrdil škof Janez, je bil krojaški ceh. Leta 1459 je potrdil krznarski, usnjarski in čevljski ceh. Leta 1475 so že drugič potrdili cehovske pravice kovaškemu cehu. Lončarski ceh so ustanovili leta 1511. Pozneje so bili potrjeni še drugi cehi: pekovski, mesarski, barvarski itd.

O cehu loških krojačev vemo zelo malo, čeprav je bil prvi potrjen. Pogoj za vstop v loški čevljski, krznarski in usnjarski ceh je bilo zakonito rojstvo, loško meščanstvo in mojstrsko delo. Za sinove ali zete je znašala pristojbina štiri šilinge in funt voska, za druge pa 60 šilingov in funt voska. Kdor ni bil loški meščan, ni smel v loškem gospodstvu prodajati kož na debelo, ampak jih je moral prineseti v Loko in tam prodajati na trgu. Čevljarji in usnarji so imeli že leta 1560 ob Selščici pri mlinu pri kopaljšču, ob t. i. čevljskih mestnih vratih, stope za čreslo. Te so bile v poslopju, kjer je sedaj veterinarska postaja zraven Primoževe žage. Zadnji cehovski delničar in lastnik teh stop je bil Anton Šubic, ki jih je uporabljal še po drugi svetovni vojni. V ohranjeni stavbi, ki je danes zidana, včasih pa je bila delno lesena, so bile stope za čreslo, kjer so drobili lubje. Stope je gnalo vodno kolo, ki je dobivalo vodo iz Šeširja po posebni strugi, ki ni več ohranjena. Zavetnika čevljskega ceha sta bila sv. Krišpin in Krišpinjan, usnarjev pa še posebej sv. Francišek. V 17. stoletju je bilo v Loki 34 usnarjev, v 18. stoletju 26, v 19. stoletju pa le še 23, in sicer 15 usnarjev, sedem krznarjev in en irhar. Loški čevljarji se še vedno enkrat na leto zberejo in se vpišejo v svoj urbar, ki izvira še iz konca 18. stoletja. To knjigo hrani v zadnjem času član ceha, čevljski mojster Marjan Pušar iz Pungerta.

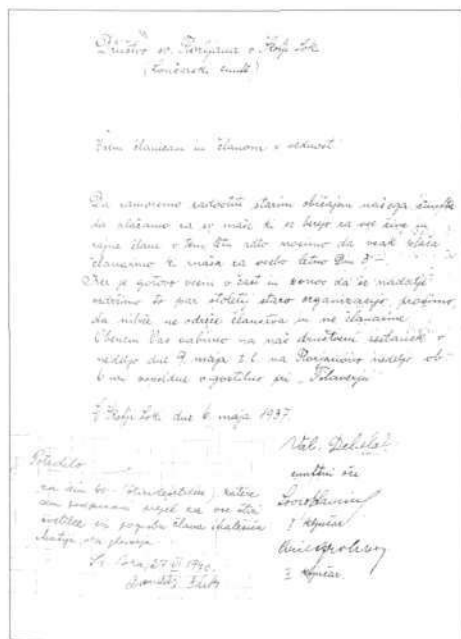
Kovaški ceh je združeval orodne, podkovske, sekirne, fužinske kovače, žebbljarje ter ključavničarje. Ustanovljen je bil leta 1475. Kovaške fužine so bile pri sotočju Selščice in Poljanščice v Sovodnju, pri današnji Puštalski brvi in na Podnu, pri nekdanjem Krevsovem mlinu ali celo že na starološkem Potoku. Za sprejem v ceh so zahtevali meščanstvo in zakonski stan. Posebnost loškega ceha je bila prepoved dela na akord (po številu, na tisoč). Obvezna je bila udeležba pri procesiji sv. Rešnjega telesa. Mojstri niso smeli eden drugemu prevzemati pomočnikov. Ješe in ognjišča so morali enkrat na leto komisijsko pregledati. Vsak član je plačal vsake kvatre dva šilinga v bratovsko skrinjico. Morali so se udeleževati pogrebov sočlanov. Svetniški zavetnik jim je bil sv. Aloj (Eligij). Naslikanega so imeli na banderu, Svetnik v škofovski obleki je podkoval konja. Pri delu ga je motil hudič, preoblečen v žensko. Svetniku je svetoval, naj odseka konju nogo in jo da na nakovalo, da bo lažje delal. Svetnik je spregledal skušnjavca in zagrabil s kleščami žensko za nos. Takoj so ji zrasli rogovji in nohti so se ji podaljšali v kremplje. Na god svojega zavetnika so se zbrali k obračunu in volitvam predstojništva. Kmalu po ustanovitvi ceha so se že prepirali s fužinarskimi žebbljarji v Železnikih. Furlanske fužinske mojstre je leta 1396 poklical v Železnike freisinški škof. Leta 1405 so že imeli kladivo na vodni pogon. Z loškimi cehovskimi kovači so prišli v spore. Leta 1488 so sklenili sporazum, ki je bil ugoden za cehovske kovače in žebbljarje. Leta 1499 so loški kovači tudi dosegli, da je smel biti v Žireh in Sorici le po en kovač, vendar nista smela delati zapahov (riglov) in žebbljev. Vendar loški kovači le niso mogli konkurirati železnikarskim fužinarjem, ki so imeli svoje surovine (rudó), kar dva plavža in druge pomožne

naprave za predelovanje železa. V Loki se je kovaška obrt vseskozi obdržala za domače mestne in okoliške potrebe. Leta 1673 je bilo v Loki 12 kovaških mojstrov in 12 pomočnikov. Leta 1870 je bilo v loškem okraju 10 ključavničarjev, 16 kovačev, osem sekirnih kovačev, dva fužinarja in pilar. Leta 1875 je bilo v mestu osem, v okolici pa 11 kovačev. Štirje ključavničarji v Loki in šest na podeželju. Po letu 1880 je bilo v mestu pet ključavničarjev in pet kovačev, v okolici pa 12 kovačev in dva ključavničarja.

V začetku 16. stoletja so v Loki ustanovili lončarski ceh, ki se je pozneje v 19. stoletju preimenoval v bratovščino sv. Florijana. Pravila in pravice jim je potrdil slavni škof Filip, pozneje pa še vrsta škofov ter celo cesarica Marija Terezija. Kot mojstrsko delo je moral kandidat pred komisijo štirih do šestih mojstrov izdelati lonec za en helm (mera) žita. Mojstrom je moral plačati 40 šilingov, cehu pa še funt voska in vsem skupaj zajtrk (ceho). Na velikonočni ponedeljek so imeli slovesno peto mašo v mestni cerkvi sv. Jakoba in bero (ofer) pri sv. Florijanu v Sopotnici. V preteklem stoletju so se v to bratovščino včlanjali tudi lončarski mojstri iz Ljubnega in Komende. Med obema vojnama članstvo ni bilo več vezano na obrt in člani društva so lahko postale znane loške osebnosti. Pristopil je celo vodja sreske izpostave v Škofji Loki.

Posebno so se loški lončarji opomogli, ko so pričeli dobavljati glinaste vrče za topljenje idrijskega živega srebra. Kar 200 let so dobavljali te vrče, ki so vzdržali po tri ognje, tri pretopitve. Rudnik je potreboval sredi 17. stoletja 50.000 do 60.000 vrčev

na leto. Lončarji iz Loke, Stare Loke, Bitnja in Ljubnega so pridno dobavljali te vrče. V 17. stoletju je rudniku postalo žal, da mora uvažati vrče iz loškega gospostva. Leta 1626 si je postavil lastno lončarsko delavnico, ki pa ni dosegla kvalitete loških vrčev in so jo ukini. Ločani so potem dobavljali vrče še naprej do leta 1648, ko so začeli topiti živo srebro v železih vrčih oziroma retortah. V 16. in 17. stoletju je en tovor obsegal 100 vrčev, stal pa je, dobavljen v Idrijo, 1 goldinar do 1 goldinar in 6 krajcarjev. Ena od oblik starega vrča se je ohranila v Loškem muzeju. Sestavljen je iz dveh delov. V daljši tulasti del so nabili rudo. Tako napolnjeni del so narobe poveznjenega potem postavili v posebno skodelico. Vrče so postavili v vrste in med njimi zakurili. Ruda se je topila in kapljala v spodnjo skodelico. Pozneje so seveda imeli postopke že bolj izpopolnjene.

Vabilo na plačevanje članarine za lončarski ceh v Škofji Loki iz leta 1937 (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

Seveda so bili že zgodaj organizirani mesarji. Mesnice so bile še po zadnji vojni pri Selških vratih pri Kapucinskem mostu. Tudi hiše v smeri Selščice so bile pogosto v mesarskih rokah. Mesarji so potrebovali vodo za pranje črev, hkrati pa so vanjo odmetavali odpadke. Železnikarji so že leta 1547 tožili loške mesarje, da za 400 ljudi dobavljajo smrdljivo meso. Gospostvo je odločilo, da so morali mesarji prignati živino v Železnike in jo tam zaklati in pripraviti. Leta 1550 so dobili v Železnikih zaradi številnega prebivalstva mesnico, ki je smela obratovati le v poletnem času, od sv. Jurija do sv. Mihaela.

Loški cehi so sodelovali tudi pri loškem pasionu v prizoru izгона Adama in Eve iz raja. Nastopali so po vrsti: krojači, lončarji, zidarji, čevljarji, peki, mesarji in še enkrat krojači. Kako so izgledale stare obrti, sem že omenil, da lahko vidimo na freski Sv. Nedelje v Crngrobu iz srede 15. stoletja. Lepo so upodobljeni cehovski zavetniki in njihovi prizori na sklepnikih gotskega oboka loške župne cerkve sv. Jakoba. Tam si lahko ogledamo sv. Krišpina in Krišpinjana pri delu, sv. Alojza s konjem in hudičem –žensko, sklepnik z nakovalom, sekiro, ključ, žlicama? in monštranco s krojaškim znamenjem, škarjami.

Zapis o cehovskih cerkvenih praznovanjih v 18. stoletju sem našel v dnevniku starološkega župnika pri zapisih za vsak dan. Tretjega februarja, na dan sv. Blaža, so praznovali peki. Četrtega maja, na dan sv. Florijana, so imeli ta veliko žlico lončarji. Kovači so praznovali 24. junija, ko goduje sv. Eligij. Na mestno žegnanje ob sv. Jakobu, 25. julija, so praznovali krznarji. Četrtega oktobra, na dan sv. Frančiška Asiškega, so praznovali usnarji, po domače ledrarji. Čevljarji so imeli praznik 15. oktobra, na dan sv. Krišpina. Na sv. Martina, 11. novembra, so praznovali suknarji, krojači.

Do sedaj omenjene in še druge obrti, ki so bile zastopane na loškem ozemlju, so bile bolj za pokrivanje domačih in okoliških potreb. Zato so jih cehi lahko obvladovali. Drugače pa je bilo z obrtmi, ki so se razvile v mestu in okolici in so prerasle lokalne okvire. Ena takšnih obrti je bilo platnarstvo, ki je zatonilo v preteklem stoletju. Danes skoraj ne vemo, kakšnega pomena je bilo za loško ozemlje. Še sredi 19. stoletja je na Loškem znalo na domačih statvah tkati okrog 8000 oseb. Center gorenjskega platnarstva je bila Škofja Loka, obrt pa je bila stara do 800 let. Lan so pridelovali, sušili, godili, otepali, trli in gradašali ter delali surovo prejo, potem tkali in belili. Barvali niso vsega v Loki. Izvoz je šel v alpske dežele, na Reko, v Trst, Videm in v Italijo celo do pristanišča Sinigalije pri Anconi, kjer je bilo pristanišče za daljne dežele. Kdaj je bil ustanovljen tkalski ceh, ni znano. Sredi 18. stoletja je še obstajal, vendar ni imel nikoli monopola, da bi bil le mestni. Tkalce je podpirala višja oblast pa tudi veliki trgovci, ki so bili velikokrat plemiškega stanu. Mestni tkalci so hoteli prisiliti podeželske tkalce v ceh. Ker pa je bilo loško gospostvo obsežno, tkalci pa so bili tudi v obeh dolinah, na Sorškem polju in celo na daljnem Dovju, jih ni kazalo siliti v loški ceh. Podeželski tkalci so bili tudi bolj sezonski. Spor so rešili dogovorno. Kmečki tkalci so smeli delovati tudi zunaj ceha.

Trgovina s platnom je bila na višku sredi 18. stoletja, potem pa je vztrajno padala. Še leta 1872 je bilo v loškem sodnem okraju, ki je bil tako velik kot današnja upravna enota, 412 oralo površin, zasajenih z lanom, kar je predstavljalo 5 % vseh obde-

lovalnih površin. V izvoz je šel tega leta le po en voz platna na mesec, v 18. stoletju pa včasih 20 do 25 visoko naloženih parizarjev. Kmečki tkalci so hodili po lan celo na Koroško, v okolico Spittala ob Dravi. S sprostitvijo sejemskih pravic v 19. stoletju se je vdor tujega, strojno izdelanega blaga močno povečal. Šlo je v glavnem za blago iz Šlezije, Češke in Moravske. Na loškem ozemlju je dobila Loka pravico do osmih sejmov, v Železnikih so dobili tri, v Poljanah pri Sv. Volbenku in na Hotavljah pa po dva sejma. V Žireh so smeli prirediti kar pet sejmov. Država si je na Kranjskem prizadevala, da bi ohranila pridelovanje lanu, vendar ji to ni uspelo. V prvi polovici 19. stoletja, pa tudi pozneje, se pri kmečkih dotah med drugim zelo pogosto omenja lan.

V platnarski trgovini so si opomogli predvsem loški in kranjski Jugovci in družina Jenko iz Škofje Loke. Od leta 1749 so bili Jenki plemeniti von Jenkensheim. Družina se je selila tudi v Stražišče. Najstarejši Jakob Jenko je dajal otrokom do 6000 goldinarjev dote. Jože Jenko (1712–1768) je postal eden najpomembnejših trgovcev s platnom in siti v Stražišču. Jurij Jenko (umrl leta 1780) je bil nekaj časa trgovec na Reki, potem pa v Škofji Loki. Marko Anton Jenko (1731–1810) je bil Jakobov dedič in nadaljevalec trgovine v Loki. V lasti Jenkove družine sta bili hiši Mestni trg 36, stara Pošta ali Pavličeva hiša in imenitna Štablnova hiša, Mestni trg 11. V lasti družine Jugovic pa so bile: Kocelijeva hiša, Mestni trg 39, staro župnišče, danes Agencija za plačilni promet, Mestni trg 38, Mestni trg 17, bivša hiša Sokolskega doma in pozneje Partizana in Štemarje v Kapucinskem predmestju. Štemarje so bile samostojno gospodstvo s svojimi podložniki. Danes sta na tem kompleksu hotel in poslovna hiša. Od starih poslopij je ohranjena le hiša, kjer je trgovina čevljev Planika in kjer ima sodišče večjo razpravno dvorano, danes Kapucinski trg 6. Loški trgovci so zatrjevali, da imajo stalno v obtoku okoli pol milijona goldinarjev. To pa je bila vsota, nad katero se lahko zamislimo. Za nekaj tisoč goldinarjev je bilo takrat mogoče dobiti čeden grunt.

Pomemben trgovec s platnom je bil Matevž Demšar, kmet iz Gorenje Žetine, stara h. št. 8. Po domače se pri hiši reče Markus. Ob koncu 18. stoletja so se pisali že Možina, Demšarji pa so odšli med velike trgovce. S posli z lanom in z gostilno je Matevž obogatel. Pozneje se je poplemenitil in leta 1755 kupil starološko graščino. Njegovi nasledniki so dobavljali blago za vojaštvo, špekulirali so in niso bili več uspešni. Njihova sorodstvena veja v Dorfarjih je bila celo prodana, njihov »grad« pa podrt. Na tkalstvo nas še danes spominjajo priimki Weber, Tkalčič, Tkavšč, Tkalec, Hkavšč, Kalčič, Kavčič itd.

Pomembna pozabljena obrt na Loškem je bilo sitarstvo. Obrt žimnatih sit omenja že Valvasor v vaseh Pevno, Bitnje in Stražišče. Najdlje se je ohranila v zadnjih dveh vaseh, industrijski način izdelovanja pa do zadnje vojne v Stražišču. Mitnice na Kranjskem so zabeležile v letih 1712 do 1722 povprečni letni izvoz 10 tovorov sit v Trst v vrednosti okoli 4500 goldinarjev. To trgovino je opravljal že znani Matevž Demšar iz Žetine. Drugi trgovec je bil Jože Jenko, plemeniti Jenkensheim. Že ob koncu 18. stoletja so prevzeli vodilno vlogo pri sitarstvu založniki v Stražišču in Kranju. Sitarji, delavci, so bili povečini ubožni kajzarji z zanemarljivo malo zemlje in gostači brez zemlje. Zato so imeli založniški podjetniki tako velik profit, ker so jih lahko izkoriščali in poceni plačevali.

Ob platnarstvu se je od srede 18. stoletja razvijala barvarska obrt. Na to obrt nas v Loki spominja domače ime gospodarja Firbarja, Ferbarja v Karlovcu, Kopališka ulica 8. Tu se je obrt ohranila najdlje, občasno skoraj do prve svetovne vojne. Najprej so bili loški barvarji vključeni v ljubljanskem, pozneje v kranjskem barvarskem cehu. Kasneje so se vključili v loški lončarski »cunft«, v bratovščino sv. Florijana. Ker je bila tkalsko-platnarska obrt razširjena po obeh dolinah, so bili barvarji tudi v Seleich, Železnikih, Gorenji vasi in v Žireh. Največ jih je bilo v predmestju Loke, v Karlovcu, sedanji Kopališki ulici in na Poljanski cesti.

Cehovsko so bili organizirani loški klobučarji. Imeli so skupni ceh s Kranjčani in Radovljičani. Cehovske pravice so obnovili leta 1742. V 19. stoletju tja do druge svetovne vojne je bilo v Loki vedno od dva do pet klobučarskih mojstrov s pomočniki in vajenci. Klobučarjev je bilo tako seveda več. Leta 1869 je bilo 20 klobučarjev, leta 1880 – 33, leta 1890 – 13, leta 1931 še šest. Najdlje je delal Jernej Tavčar ob cerkvi sv. Jakoba v Škofji Loki in sicer do leta 1967. Klobučarji so izdelovali tudi klobučevinaste čevlje, škornje in copate. Takšna obuvala so čevljarji podplatili in so bila primerna za mrzlo suho vreme. Klobučarsko tradicijo po prvi svetovni vojni nadaljuje tovarna Šešir.

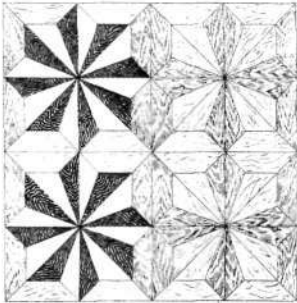
Zunaj cehovske tradicije se je v Loki in okolici od srede 18. stoletja pričelo razvijati glavnikarstvo. Ta obrt je v 19. stoletju preživljala predvsem ubožnejše puštalske bajtarje. K nam so to obrt prinesli Tolminci in Vipavci, ki so kupovali v Loki žito, Ločani pa so krošnjariji na Vipavskem in kupovali vino. Prvi glavnikarji so bili v mestu, pozneje se je obrt razširila v Puštal, Hosto, Stari Dvor pa tudi po drugih vaseh ter v predmestje Karlovec. Leta 1869 se je z glavnikarstvom ukvarjalo 46 oseb, leta 1900–54, pozneje pa številke upadajo. Seveda je bilo glavnikarjev vedno več, kot so jih kazale uradne evidence, saj je šlo za domačo obrt, ki je zaradi davčnih in obrtnih zakonov izvajalci niso priglaševali. Rogove so dobivali iz Trsta in Gorice, glavnike pa so prodajali celo na Hrvaško. Popolnoma ta obrt ni izumrla in še danes obstoji v Fužinski ulici galanterijska delavnica Bernik s sedemdesetletno tradicijo, kjer strojno izdelujejo glavnike.

Na izumrle obrti nas spominjajo platnarska, barvarska, sitarska, klobučarska in glavnikarska zbirka v Loškem muzeju.

Devetnajsto stoletje je prineslo svobodno obrt, ki se v Loki v tem stoletju na začetku ni posebno hitro razvijala.

Parquetten - Fabrik
 im
Georg Karlin
 in
 Bischoflack in Krain,
 Rudolfsbahnstation Laak.

Fournierte Parquetten.
 Eiche, Nuss und Ahorn.
 Nr. 3. Nr. 4.

< 24 Wiener Zoll. >< 63 Centimeter. >

Preis pr. Meter K'ftr. } ab Rudolfsbahnstation Laak.

☛ Auf Bestellung werden Parquetten nach jedem beliebigen vorgelegten Muster angefertigt.

Prospekt parketarne Jurija Karlina iz Škofje Loke. (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

Železnica je v drugi polovici stoletja Loko obšla. Drobna obrt je ostala živahna, vendar ni prekorala okvira domačega kraja. Posamezniki so poskušali z večjimi obrati predvsem v lesni obrti. Ignac Guzelj-Balant je imel v Skalcah, kjer je sedaj elektrarna, žago in delavnico za parket. Najbolj znan parketar je postal Jurij Karlin iz Karlovca, pozneje gostilničar na Plevni. Prvi obrat je že okrog leta 1870 postavil Jakob Karlin na levem bregu Poljanščice med Puštalskim mostom pri sedanji mlekarni in vodnimi pogoni pri Puštalski brvi. Ker tam Poljanščica ni bila primerna za zajezitev, je jez kmalu odneslo. Leta 1911 je Marija Plantarič, vdova Karlin, prosila oblast za obnovo vodne naprave na tem mestu. Zavezala se je celo, da bo postavila vodno kolo, ki bi se ob veliki vodi dalo dvigniti iz vode in ne bi motilo divje Poljanščice. Zaradi slabih izkušenj s prvim jezom in protestom sosedov in Puštalcev, naprave potem ni izpeljala. Iz Karlinove družine je imel Gašper Karlin s Plevne leta 1914 v najemu Krennerjevo žago, pozneje t. i. Primoževo žago ob današnji klavnici. Od Jurija Karlina so se ohranili barvni prospekti parketov. V glavi ponudbe je imel zapisano: Parquetten Fabrik Georg Karlin Bischoflack in Krain.

Prvi se je iz obrtniške tradicije povzpел v industrijski obrat Franc Krenner (1797–1879). Bil je lastnik več hiš v mestu in predmestjih. Prvotno je bil irhar in zakupnik srednjeveško znanega mlina pod šolo, na mestu sedanjega Šeširja. Leta 1861 je imel pri mlinu postavljene mikalke za očeje. Leta 1873 sta njegov sin Alojzij Krenner in Henrik Waneck ustanovila družbo za obratovanje suknarne v Škofji Loki,

ki je pod Krennerjevim vodstvom delovala že leta 1871. Podjetje je bilo drugi največji tekstilni obrat na Kranjskem. Po Waneckovi smrti, že v letu 1874, je Alojzij Krenner sam nadaljeval obrt. Pozneje je imel podobno tovarno še v Vodmatu v Ljubljani. Loško podjetje je ob koncu 19. stoletja zaposlovalo do 82 delavcev. Krenner je stalno dopolnjeval opremo. Leta 1887 so montirali parni stroj, leta 1889 vodno turbino. Leta 1894 je postavil prvo javno elektrarno na Kranjskem in se za 30 let zavezal pošiljati elektriko mestu in nunskemu samostanu. Po smrti sta ga nasledila sinova Alojz in Viktor. Prva svetovna vojna je podjetje prizadela. V tovarno so namestili vojno bolnišnico. Po vojni obrata niso več obnavljali. Po raznih prekupih so poslopja leta 1921 prišla v last novoustanovljene delniške družbe tovarne klobukov Šešir. Največ delnic v novem podjetju sta si pridobila Zadružna gospodarska banka in Ljubljanska kreditna banka, obe iz Ljubljane. Žal

Cenik.

V pavšalu:

Platiš mes	10 kr.	15 kr.	25 kr.	32 kr.	50 kr.	G 40 w.	G 60 w.	G 75 w.
Cena v kronah letno								
I.	18 50	27	43	54	85	64	92	120
II.	20 60	30	46	58	90	70	100	130
III.	23	35	50	64	98	76	105	136

II.

Na elektroštevce:

Poraba 1 do 100 kilowatnih ur 1 — K za kilowatno uro,
za kilowatno uro nad 100 kilowatnih ur K — 90
ali transzicijem obračuna.

Števecva pristojbina:

Za števec do 5 amperov	1 50 na mesec
" " " 10 "	1 80 " "
" " " 15 "	2 30 " "
" " " 30 "	3 " " "
" " " 100 "	3 80 " "

Elektrama si pridržuje pravico po potrebi izpremeniti predmetne cene.

Viktor Krenner
elektrarna, Škofja Loka.

Cenik električne energije iz Krennerjeve elektrarne v Škofji Loki. (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

nobenemu staremu loškemu klobučarju ni uspelo dobiti nobene delnice v novem podjetju. V času gospodarske krize je bil obrat tik pred prodajo, vendar ga je novo vodstvo rešilo. Ob času krize so zaposlovali okrog 100 delavcev, največ pa v aprilu leta 1940, ko jih je bilo kar 265. Klobuke so prodajali največ na domačem tržišču, nekaj so jih tudi izvažali.

Elektrarna v Krennerjevi tovarni je postala zastarela, saj je proizvajala enosmerni tok jakosti 110 V. V Skalcah, kjer je bila Balantova žaga, so leta 1919 pričeli graditi novo sodobno elektrarno na izmenični tok jakosti 220/380 V. Viktor Krenner je postal eden od delničarjev novonastale družbe Elektrarna Škofja Loka in okolica d. d. Škofja Loka. Konzumno področje družbe je bilo vse do Stražišča, kjer se je poslovno povezovala z Majdičevo elektrarno v Kranju. Na Heinriharjevi žagi na Trati je imela družba še kalorično centralo. Po vojni je bil ves sistem vključen v državni sektor elektrarn. Elektrarna v Skalcah obratuje posodobljena še danes.

Lesnopredelovalna industrija je bila na celotnem loškem ozemlju vseskozi aktivna. Ob železarstvu in rudarstvu v Železnikih se je razvilo koparstvo oziroma pridobivanje oglja. Ko so na začetku 20. stoletja dokončno ugasnili plavž, je proizvodnja oglja upadla, vendar lesna trgovina ni zamrla. V Dolencevi družini v Stari Loki so pričeli z lesno trgovino že leta 1863. Leta 1905 je Franc Dolenc protokoliral trgovino z lesom, leta 1915 pa še električno žago. Leta 1938 so podjetje pojmovali že kot industrijsko. Pred zadnjo vojno je Franc Dolenc ml. posedoval dve žagi, na Trati in v Preddvoru. Na Trati so imeli svoj industrijski tir. Letna kapaciteta je bila 14.000 m³ lesa in izdelkov. Nakladalne postaje so bile v Škofji Loki, Kranju in Trziču. Skupaj je imel štiri polnojarmenike, dve venecijanki, sedem krožnih žag, štiri cilindrične žage, 14 malih cirkulark, dva skobelnika. V Preddvoru je bila tudi vodna elektrarna. Zaposloval je do 200 delavcev (skupaj z vozniki). Leta 1938 je podjetje izvozilo 7500 m³ lesa v Grčijo, Albanijo, Italijo, na Madžarsko in v Nemčijo. Danes je na tem mestu bivši obrat Jelovice, montažne hiše, oziroma se v to smer širi tovarna Termo.

Leta 1909 sta brata Franc in Humbert Caliarj protokolirala trgovino z lesom, leta 1922 pa še z deželnimi pridelki (razen sena in slame). Leta 1925 je podjetje propadlo. Kupil ga je Jakob Pogačnik, od njega pa leta 1936 država. Štab za utrjevanje (Rupnikova linija). Obrat je bil med vojno v nemških vojaških rokah, po vojni pa pod upravo JLA, kot Vojno podjetje Jelovica. Danes je na tem prostoru del obratov lesnega podjetja Jelovica d. o. o.

Prvo lesno podjetje je ustanovil Franc Heinrihar že leta 1884. Leta 1905 je protokoliral trgovino z lesom, ogljem in mešanim blagom in obenem odprl podružnico v Zgornji Šiški. Leta 1913 je bilo podjetje registrirano že kot obrtno-trgovska družba. Leta 1932 so registrirali delniško družbo. Predmet poslovanja je bil: industrijsko izdelovanje vsakovrstnega žaganega in tesanega lesa, sodarskih in drugih izdelkov, zabojev in parketnih deščic na tovarniški način, trgovina z navedenimi lastnimi izdelki in tujimi izdelki ter polaganje podov in parketov. V obratu v Starem dvoru so imeli dokaj močno termoelektrarno, ki je dodajala elektriko, kot smo že omenili. Franc Heinrihar ml. je imel okrog leta 1937 v Starem Dvoru dva polnojarmenika in venecijanko s pomožnimi stroji, tovarno parketov, sušilnico in parilnico. V Kranju je imel dva polnojarmenika in venecijanko s pomožnimi napravami. Pogon je bil

parni. Na leto so predelali do 30.000 m³ lesa in od tega so 70 do 80 % izvozili v Grčijo in Italijo. Ob najugodnejših razmerah so zaposlovali od 200 do 300 delavcev.

Josip Veber je vpisal trgovino z lesom in mešanim blagom leta 1922. Zaposlenih je imel okrog 15 delavcev. V letih lesne konjunktore je izvozil do 600 vagonov lesa na leto.

Med tekstilnimi obrati je bila daleč največja tovarna Škofjeloška predilnica, družba z. o. z., ustanovljena leta 1934. Leta 1936 so zaposlovali 100 delavcev. Velika je postala Thalerjeva tekstilna tovarna v Vincarjih, ustanovljena leta 1934. Leta 1936 je k tovarni pristopil družabnik Brumen in se je podjetje spremenilo v družbo z omejeno zavezo. Po vojni so tkalnico leta 1949 razmontirali in odpeljali v Ajdovščino, v prostore pa se je vselilo elektrokovinsko podjetje Motor, državno podjetje, ki je delovalo v okviru kazensko-poboljševalnega zavoda. Na tem mestu je sedaj livarna

JOSKO VEBER
 Trgovina z lesom in mešanim blagom
 Mestni trg 18 Škofja Loka
 Telefon 18

ELEKTROVALJNI MLIN
DO TRATA
 ŠKOFJA LOKA
 KOLOVOJEV TELEFON 1

ŠKOFJELOŠKA PREDILNICA
 DRUŽBA Z O. Z.
 ŠKOFJA LOKA (vzhodni) - TRATA

PROIZVAJA
 VSE VRSTE BOMBAŽEVEGA PREDIVA.

Brumen & Thaler
 D. O. O.
 Škofja Loka

TKALNICA - APRETIURA - BARVARNA -
 MACERIZACIJA
 IZDELOVANJE BOMBAŽNIH BARVAŠTIL IN MACERIZIRANIH TRKANIN

ZAŠČITNA ZNAMKA

VIKTOR BENEDEK
 AVTO PROMET
VOZNI RED
 avtobusno prago železniki Škofja Loka, kolodvor in obratno

Škofja Loka - Kolodvor	Kolodvor - Škofja Loka
6:00	6:00
6:15	6:15
6:30	6:30
6:45	6:45
7:00	7:00
7:15	7:15
7:30	7:30
7:45	7:45
8:00	8:00
8:15	8:15
8:30	8:30
8:45	8:45
9:00	9:00
9:15	9:15
9:30	9:30
9:45	9:45
10:00	10:00
10:15	10:15
10:30	10:30
10:45	10:45
11:00	11:00
11:15	11:15
11:30	11:30
11:45	11:45
12:00	12:00
12:15	12:15
12:30	12:30
12:45	12:45
13:00	13:00
13:15	13:15
13:30	13:30
13:45	13:45
14:00	14:00
14:15	14:15
14:30	14:30
14:45	14:45
15:00	15:00
15:15	15:15
15:30	15:30
15:45	15:45
16:00	16:00
16:15	16:15
16:30	16:30
16:45	16:45
17:00	17:00
17:15	17:15
17:30	17:30
17:45	17:45
18:00	18:00
18:15	18:15
18:30	18:30
18:45	18:45
19:00	19:00
19:15	19:15
19:30	19:30
19:45	19:45
20:00	20:00
20:15	20:15
20:30	20:30
20:45	20:45
21:00	21:00
21:15	21:15
21:30	21:30
21:45	21:45
22:00	22:00
22:15	22:15
22:30	22:30
22:45	22:45
23:00	23:00
23:15	23:15
23:30	23:30
23:45	23:45
24:00	24:00

G. F. SCHMEITER
 Škofja Loka: Podjetje za zgradbo vodnih turbin
 G. F. Schmeiter, ki je edino svoje vrste v dravski banovini

BRZOJAV R. THALER
 Industrija odeli in vate
 Škofja Loka

IZDELOVALNICA VSEH VRST POSTELJNIH ODEJ IN VATE

BRZOJAV R. THALER - ŠKOFJA LOKA - TELEFON 64 01

MATEVŽ ERŽEN
 Praga Gorenja vas - Škofja Loka in obratno

Škofja Loka - Praga	Praga - Škofja Loka
6:00	6:00
6:15	6:15
6:30	6:30
6:45	6:45
7:00	7:00
7:15	7:15
7:30	7:30
7:45	7:45
8:00	8:00
8:15	8:15
8:30	8:30
8:45	8:45
9:00	9:00
9:15	9:15
9:30	9:30
9:45	9:45
10:00	10:00
10:15	10:15
10:30	10:30
10:45	10:45
11:00	11:00
11:15	11:15
11:30	11:30
11:45	11:45
12:00	12:00
12:15	12:15
12:30	12:30
12:45	12:45
13:00	13:00
13:15	13:15
13:30	13:30
13:45	13:45
14:00	14:00
14:15	14:15
14:30	14:30
14:45	14:45
15:00	15:00
15:15	15:15
15:30	15:30
15:45	15:45
16:00	16:00
16:15	16:15
16:30	16:30
16:45	16:45
17:00	17:00
17:15	17:15
17:30	17:30
17:45	17:45
18:00	18:00
18:15	18:15
18:30	18:30
18:45	18:45
19:00	19:00
19:15	19:15
19:30	19:30
19:45	19:45
20:00	20:00
20:15	20:15
20:30	20:30
20:45	20:45
21:00	21:00
21:15	21:15
21:30	21:30
21:45	21:45
22:00	22:00
22:15	22:15
22:30	22:30
22:45	22:45
23:00	23:00
23:15	23:15
23:30	23:30
23:45	23:45
24:00	24:00

ELEKTRARNA
 Škofja Loka in okolica d. d.

USTANOVILJERA L. 1919

RAZPOLAGA ZA MOČJO 900 HP

OSKRBUJE S TOGOM MESTO ŠKOFJO LOKO IN VSO OKOLICO DO MEJAVE IN DO STRAZACA

IZVRBUJE VSE INSTALACIJE TER IMA LASTNO TRGOVINO Z ELEKTROTEHNIČNIMI IN Z VSEMI V STROKO SPADAJOČIMI PREDMETI

JEŠE
 "Vseparne avtobusno podjetje v Škofji Loki"
 Praga Škofja Loka - Železniki

avtobuski in trgovinski mešanim blagom.

LJUDSKA HRANILNICA IN POSOJILNICA
 V ŠKOFJI LOKI
 MESTNI TRG 25V 10
 TELEFON 18

POSODAVSKO PRAVILNO JE NEKAJ DNEV
 NEMO VARNI NEMO VARNI NEMO VARNI
 USTANOV. 1903

Nasvetovanje ljudi, ki imajo na glavi
 različne ideje, predložiti jim
 svoje, razpravljati, se pravi
 "posojilnica" za ideje, za
 izvedbo vsake ideje, za
 izvedbo vsake ideje, za

G. F. SCHMEITER
 ŠKOFJA LOKA

spesjalni izdelki:

HLADNI STROJI za hladilno, gostilne, hladilnice ind. VODNE TURBINE, avtom. regulatorji, avtomatiz. oprema za MLINE IN ŽAGE.

Reklamni oglasi nekaterih loškb podjetij in branilnice. (Zgodovinski arhiv: Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

Unitech LTH OL d. o. o. Rado Thaler je že leta 1929 ustanovil industrijo odeje in vate v Kapučinskem predmestju. To tradicijo nadaljuje Odeja, tovarna prešitih odej Škofja Loka. Na stari lokaciji pa so sedaj različne dejavnosti. Škoda je, da je ta kompleks danes zanemarjen. Ob pozidavi je bila tovarna prvi urbaniščno urejen industrijski kompleks, ki je vključeval ob tovarni tudi park.

V kovinski industriji se je nadpovprečno razvila strojna delavnica inž. Gotlieba Schneiterja iz Švice. Leta 1912 se je priselil v Ljubljano in postal tehnični vodja pri podjetju Tönnies. Leta 1923 je pričel s svojo delavnico v Fužinski ulici 8, kjer je danes Dom AMD Škofja Loka. Zaslovel je po kakovostnih izdelkih, predvsem malih turbinah, regulatorjih in opremi za vodne pogone. Leta 1930 se je podjetje preselilo v nove prostore pri Plevni, kjer je bil dosedaj Bandag. Takrat je zaposloval 20 kvalificiranih kovinarjev. Posodobili so strojni park. Večje odlitke so jim vliвали v železarni v Štorah. Na začetku tridesetih let se je Schneiter lotil izdelovanja hladilnih naprav z imenom Juhlud. Zastopstvo je imel tudi v Frančiškanski ulici v Ljubljani. Prva hladilna naprava je bila izdelana za pekarno in slaščičarno Viktorja Žužka na Mestnem trgu. Največ je zaposloval okrog 30 delavcev. Leta 1945 je bilo podjetje podržavljeno in je nadaljevalo proizvodnjo malih turbin. Leta 1946 se je pripojilo k Litostroju. Ta je loško podružnico leta 1949 ukinil, delavce pa pritegnil v Ljubljano. V vseh letih obratovanja so izdelali 371 turbin v skupni moči 7000 KS. Pri Schneiterju se je kvalificiralo blizu 120 kovinarjev, ki so bili pozneje ne samo v Litostroju, ampak tudi v drugih strojnih podjetjih dobro iskani strokovnjaki.

Manj sreče je imelo podjetje Mlinostav na Trati, družba z.o.o. Mlinarsko podjetje in tovarna mlinskih strojev Škofja Loka. Registrirano je bilo leta 1928 za izdelavo poljedelskih, pekovskih in sorodnih strojev in potrebščin in za trgovanje s temi izdelki. Mestna hranilnica v Škofji Loki je morala leta 1931 kot največji upnik podjetje kupiti. Zaradi gospodarske krize ga je Mestna hranilnica likvidirala in zemljišče s stavbami prodala Markgrafu in Horaku oziroma Inteksu iz Kranja, ki je začel iz tega premoženja delniško družbo Loške predilnice.

Leta 1929 so registrirali Elektrovaljni mlin Trata, imenovan tudi Tratamiln Škofja Loka-Kolodvor. Tudi tu so slabo gospodarili in se največ zadolževali pri Mestni hranilnici. Tudi to podjetje je hranilnica kupila in ga leta 1934 prodala naprej Stanku

Strokovno spričevalo ing. Franca Schneiterja iz Škofje Loke. (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki)

Heinriharju in bratoma Debeljak iz Škofje Loke. Mlin je bil na električni pogon, saj je imel v neposredni bližini Heinrihar svojo parno elektrarno. Mlin je vodil Franc Debeljak do leta 1946, ko je odkupil ostale deleže in postal lastnik do nacionalizacije leta 1948. Podjetje so likvidirali leta 1958, poslopje pa takrat vključili v obrate LTH.

Poseben industrijski obrat je imela Banovinska mlekerska šola v Škofji Loki, ki je od leta 1927 (1926) do 1941 delovala v Puštalskem gradu. Za strokovni del je šola najela mlekarne Mlekarske zadruge v Škofji Loki, ki je delovala že od leta 1899. Šola je pomagala modernizirati obrat. Mlekarna deluje še danes v okviru KGZ Škofja Loka.

V prehransko industrijo je sodila kisarna Josipa Guzelja, ki jo je začel leta 1897 v nekdanji Kasarni pri Kapucinskem mostu, Blaževa ulica 10. Josip Guzelj – Tehnologijenična tovarna kisa Škofja Loka (Nunska ulica) je spomladi leta 1921 povečala dnevno proizvodnjo od 200 na 330 l zalitega kisa. Odjemalci so bili nunski samostan, trgovci z območja Loke in obeh dolin, zalagal je okolico Kranja, Medvod, tja do Šentvida. Na Gorenjskem je segel do Dövjega. Med obema vojnama je bil obrat na četrtem mestu v Dravski banovini. Med okupacijo je leta 1943 prenehal z obrtjo, ki je po vojni ni več obnovil.

Po kratkem pregledu industrijske proizvodnje v delniških in drugih družbah se vrnimo na področje denarništv in zadrugištva, kjer po letu 1945 prav tako nismo nadaljevali težko ustvarjenih začetkov.

Že v 15. stoletju so imeli nekateri Ločani hiše na Reki. Tja so dobavljali predvsem železnikarsko železo, nazaj pa olje, zafran in suknö.

Zelo slaven Ločan je bil Volbenk Schwarz. Bil je cesarski svetnik in prijatelj cesarja Maksimilijana. Tega je zalagal z denarjem. Lahko bi postal deželni vicedom, cesarjev namestnik na Kranjskem, vendar je to službo odklonil. Posojal je denar tudi freisinškemu škofu. Bil je bogat, imel je deleže pri Idrijskem rudniku. Umril je brez potomcev. Nanj spominjata kamniti plošči. V svoji hiši na Mestnem trgu 38 je uredil kapelo in ustanovil bogat beneficij sv. Trojice. Na plošči je loški grb, grb škofa Filipa in Schwarzev grb. V starološki cerkvi ima zanimiv nagrobnik, kjer so upodobljeni pokojna žena, pokojnik in še živeča vdova. Iz 17. stoletja bolj poznamo veletrgovca in poslovneža, puštalskega graščaka Franca Oblaka, Wolkensperga. Leta 1677 je šel na poslovni tečaj v Benetke. Vodil si je svojo trgovsko knjigo po tedaj modernih principih. V 18. stoletju sem že omenil Jenke, plemenite Jenkensheim, Jugovice in Demšarje. V 19. stoletju je domači kapital opešal. Po odpravi gospodstva leta 1803 je bilo loško gospodstvo podržavljeno. Loka z okolico se ni nič kaj razvijala. Leta 1870 je na Trati stekla gorenjska železnica, ki se zaradi ovinka ni mogla približati Loki. Proti koncu 19. stoletja se je gospodarsko stanje pričelo popravljati, tudi na račun novih oblik proizvodnje in financ. Pričelo se je združništvo. Duša tega gibanja pri nas je bil dr. Janez Evangelist Krek, selški rojak. Zadruge so bile različne: kmetijske, živinorejske, mlekerske, pašne, gozdne, elektro-strojne, vodovodne, konzumne, trgovske, razne obrtne, kreditne itd. Žal se je mreža zadrug politično delila na liberalne in klerikalne, kar je slabilo enotnost in združevanje kapitala. Po do sedaj znanih podatkih je bilo na loškem ozemlju (vštevši Žabnico) pred drugo svetovno vojno okoli 18 zadrugišnih hranilnic in posojilnic. Zadrugištvo se je lepo

razvijalo v obeh dolinah. V Loki naj omenim naslednje kreditne zavode: Hranilnica in posojilnica v Stari Loki (1896–1947), v Škofji Loki Okrajna hranilnica in posojilnica (1900–1947), Ljudska hranilnica in posojilnica (1903–1947), Mestna hranilnica (1927–1950). Od produktivnih zadrug omenimo Vodovodno zadrugo (1901–1947), ki je upravljala loški vodovod do leta 1947, ko so ga podržavili. Tudi Prifarci so imeli svojo vodovodno zadrugo, ki so jo ukiniteli leta 1947. Žal prva desetletja po vojni tem vrstam kapitala in proizvodnje niso bila naklonjena in je oblast tovrstna podjetja po letu 1947 likvidirala in podržavila, sama pa z njimi ni najbolje upravljala. Žal danes po tolikih letih s težavo obujamo tisto, kar smo včasih že imeli.

Literatura

- Dr. Rudolf Andrejka, *Škofjeloški cebi, Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*, zbornik, Škofja Loka 1936, str. 18–24; Dr. Pavle Blaznik, *O cebih na Slovenskem*, ponatis iz Zbornika slovenskega obrta 1918–1938, Ljubljana 1940, ponatis Doneski 2, Muzejsko društvo (MD) in Loški muzej, 1994; isti, *O obrtu v Škofji Loki v srednjem veku*, *Loški razgledi* (LR) 7, 1960, str. 80–87; isti, *O podeželski obrti na loškem ozemlju do začetka 16. stoletja*, LR 6, 1959, str. 91–97; isti, *Trgovske zveze Škofje Loke z Reko v luči notarske knjige Antona de Renno de Mutina (1436–1461)*, LR 8, 1961, str. 75–82; isti, *Škofja Loka in loško gospodarstvo (173–1803)*, MD Škofja Loka 1973; Ivan Mohorič, *Pravila bratovščine kovačev in ključavničarjev v Škofji Loki iz leta 1678*, LR 3, 1956, str. 193–108; isti, *Škofjeloško platnarstvo in njegov zaton*, LR 2, 1955, str. 71–80; Mojca Ferle, *Kovači v Škofji Loki*, LR 34, 1987, str. 87–103; Josip Žontar, *Ločan Volbenk Schwarz*, LR 4, 1957, str. 25–34; isti, *O našem starem žebjarstvu*, LR 2, 1955, str. 85–86; isti, *Platnarstvo in sitarstvo v loškem gospodarstvu v 18. stoletju*, LR 3, 1956, str. 89–102; isti, *Trgovska računica loškega veletrgovca Franca Oblaka – Wolkensperga iz leta 1677*, LR 7, 1960, str. 88–93; Joža Gašperšič, *Loški žebliji in žebjarji*, LR 4, 1957, str. 35–40; isti, *O jelovškem rudarstvu*, LR 7, 1960, str. 63–74; Marija Verbič, *Gospodarski stiki Loke z Idrijo v 16. in 17. stoletju*, LR 10, 1963, str. 97–103; Doroteja Goršek, *Barvarska obrt v Škofji Loki*, LR 6, 1859, str. 158–166; ista, *Loški klobučarji*, LR 5, 1958, str. 173–177; ista, *Usnjarska obrt v Škofji Loki*, LR 8, 1961, str. 165–171; Meta Sterle, *Barvarska obrt od srede 18. stoletja do začetka 20. stoletja na Loškem*, LR 26, 1979, str. 95–106; ista, *Glavninarstvo od sredine 18. stoletja do sredine 20. stoletja na Loškem*, LR 23, 1976, str. 86–108; ista, *Klobučarska obrt v Škofji Loki od 18. do srede 20. stoletja*, LR 25, 1978, str. 96–113; ista, *Platnarstvo na Loškem od sredine 18. stoletja do danes*, LR 27, 1980, str. 131–150; Leopold Šolc, *150 strokovnjakov in 7000 konjskih moči*, LR 12, 1965, str. 65–81; Janez Gašperšič, *Razvoj elektrifikacije konzumnega področja občine Škofja Loka*, LR 3, 1956, str. 129–136; Marijan Masterl, *Gradnja škofjeloških vodovodov v letih 1898–1902*, LR 3, 1956, str. 109–128; Milan Košenina, *Loška mlekarja*, LR 15, 1968, str. 150–152; Srečko Šabec, *Mlekarstva šola v našem mestu (1926–1941)*, LR 16, 1969, str. 145–160; Katarina Kobe-Arzenšek, *Prispevek k zgodovini Krennerjeve suknarne v Škofji Loki*, LR 17, 1979, str. 225–232; Vojko Valič, *Škofjeloška tovarna klobukov v letih 1921–1941*, LR 6, 1959, str. 167–181; Janez Tušek, *Poskus orisa razvoja industrije na Trati pri Škofji Loki*, LR 23, 1976, str. 123–127; Matko Oman, *Od žime do sira*, LR 11, 1964, str. 69–81; Janez Šter, *Nastanek in razvoj lesne industrije v Selški dolini*, LR 14, 1967, str. 114–133; Nataša Pirih, *«Jesharna» v Škofji Loki*, LR 36, 1989, str. 55–63; *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*, MD Škofja Loka, pododbor Železniki, 1973, posebno prispevek dipl. inž. Lojzeta Žumra, *Prispevek h gospodarski zgodovini doline*, str. 120–167; prav tam, dr. Emil Čeferin, *Zadružništvo v Selški dolini*, str. 187–200; Zorka Skrabl, *Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini*; France Štukl, *Hranilništvo v Škofji Loki*, Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), 1983; France Štukl, *Knjiga biš v Škofji Loki I*, ZAL, Škofja Loka, 1981; isti, *Knjiga biš v Škofji Loki II*, ZAL, Škofja Loka, 1984; isti, *Knjiga biš v Škofji Loki III*, ZAL, Ljubljana–Škofja Loka, 1996.